

Endel Saar

9.

Neist, kes Pleesil sündinud-kasvanud

Julius Oengo mälestuse jäädvustamine

«50 aastat mahavaikitud kirjanik Julius Oengo vajaks tänapäeval pisutki meeldetuletamist, mida võiks teha näiteks mõne tema teose kordustrükiga. Lõppude lõpuks ei tohiks me unustada ühtegi eestlast, kellel on eesti kultuuriloos mingisugunegi osa olnud. See oleks enesehävita mine.» (Daniel Vaarik «Kirjanik, kes väärin meenutamist», «Postimees» nr. 99, 29. IV 1991.)

Lembe Hiedel ütles siinkirjutajale, et noore aiakirjaniku hüüatus on siiski liiga pateetiline. Oengo ja tema looming ei kuulunud küll aastaid esiletõstmisele ja olid selle «teadmata kadunud» pärast ka põlu all, kuid omel mitte päriselt maha vaiktud. Eks kordustrükid ja iuubelitähtpäevade tähistamine olegi kaduvikku läinud kirjaniku meelepidamise parimad viisid. Julius Oengo puhul on tehtud nii üht kui teist.

Lembe Hiedel jutustas, et 1957. aastal, kui ta tuberkuloosi pärast oli pikemat aega tööinimeste rivist väljas, tulnud tema iurde isa töökaaslane «Laste Rõõmu» päevilt Madis Nurmik-Küla (29. X 1890 — 1. I 1969) ja teinud ettepaneku hakata koostama isa lasteluule valikkogu. Lembe kahelnud küll algul, aga Nurmiku õhutusel võttis siiski asja käsile ja aasta lõpuks oli käskiri «Hiir räsepaks» valmis.

«Ja sedagi kogumikku konserveeris kirjastus «Eesti Raamat» juba toimetatud kujul (toimetas Eno Raud) ligi 10 aastat!» (L. Hiedel «Minu isast», «Sirp» nr. 14, 5. IV 1991.)

Sellise venitamise põhjusi oli kaks. Esiteks — järelsõna polnud kirjutatud mõni kraadiga kirjanikuks (L. Hiedel tegi selle ise). Teiseks — koostaja tahe täpselt kinni pidada autori sõnastusest ja rääkida jõululauludest, mida tol ajal kangesti pahaks pandi. Kui kirjanik Heino Väli järjekordselt kirjanike kongressil ähvardas kogumiku kin- nipiidamise pärast kirjastuses kisa tõsta, jõudis selle käsi- kiri 1966. aasta veebruaris

siiski trükikotta ja «Hiir räsepaks» 1967. aastal lugeja ette. Selleks ajaks aga oli lei- tud teine toimetaja (T. Kalinina) ja kõik jõulud näri- deks ristitud. Mõned aastad

tagasi oli kavas välja anda sama kogumiku kordustrükk ja koostajale saadeti juba korrektuuripögnad lugeda. Lembe Hiedel parandas üm- berristitud jõulud tagasi. Tä- naseni pole kordustrükk ra- matuletile jõudnud.

Pärast Julius Oengo surma on Eestis tema loomingust peale eeltoodud kogumiku il- munud värvipiltidega laste- raamat «Aastajad» (Tln., 1942), kirjaniku üks tuntu- maid juturaamatuid lastele «Muna» (kordustrükid 1975. ja 1983. a.). Muide, «Muna» oli Oengo esimene raamat, mis tõlgiti soome keelde ja seda juba 1923. aastal.

Paul Rummo koostatud ja 1967. aastal ilmunud «Eesti luule antoloogias» on avalda- tud vaid kolm luuletust: «Sa- damas», «Kalur» ja «Lam- bur». Seega Oengo kui mere-

lauliku loomingut, mitte mi- dagi aga lastele kirjutatud rohketest luuletustest, ehkki samas ilmunud eluloolistes andmetes on öeldud: «Oengo oli eeskätt koolikirjanik...» (lk. 471).

1972. aastal jõudis lugeja- ni Endel Priideli «Kirjandus- lik Hiiu maal». Seal pühendab ta Julius Oengole omaette peatüki «Sünnimaa» (lk. 115 — 123). Avaldatud on portreed kirjanikust, tema isast ja va- naisast ning Pleesi maja pilt 1932. aastast. Lühiresümeed tema elust ja loomingust on ilmunud ka ENE-s (V köide, lk. 484, 1973) ja EKBL-is (lk. 254, 1975). Ülevaade Oen- go elust ja loometeest on toodud samuti «Eesti kirjan- duse ajaloo» IV köite teises raamatus (Tln., 1984). Üksi- kuid tema luuletusi ja lastele kirjutatud laule on aeg-ajalt ilmunud koolilugemikes, -lau-

mööda läinud, sellest sain ka ise praktilise kogemuse. Olin arvamusel, et kui Vasalemmas avati mälestustahvel Julius Oengole, siis sellest on «Sir- bis» vähemalt sõnum pildiga. Suure otsimise peale leidsin lõpuks rubriigist «Oli ja on» vaid neli-viis rida ja needki ei andnud toimunust märki- misväärsset informatsiooni.

Nagu näha, sai kirjaniku elust ja loomingust 50 aasta jooksul ilmunu ülevaade küll- laltki pikk, mis lükkab üm- ber Daniel Vaariku väite mahavaikimisest. Ajakirjan- dusest on paaril korral läbi käinud lause, et Lembe Hie- del valmistab ette kordus- trükiks rütmilises proosas kir- jutatud lugu «Üle Atlandi». Kuid nagu ta siinkirjutajale ütles ja sellest ka «Sirbis» kirjutas, loobus ta kordus- trükiks käskkirja andmisest kirjastuses valitseva paberi- puuduse ja äärmisuse pä- rast. Sellest on kahju, sest tänasel lugejal pole Oengo täiskasvanuile kirjutatud loo- mingut kusagilt võtta.

Peale kodumaal ilmunu on Oengo looming trükivalgust näinud välismaal. Kus ja kui palju just, ei ole siinkir- jutajale teada. Kuid kirjutami- se ajal sattus mu kätte päris juhuslikult Elmar Vra- geri koostatud koguteos «Hiiu- maa ja hiidlased», mis ilmus 1971. aastal Torontos. Seal on üks peatükk pühendatud Hiiu maal sündinud kirjanikele, kunstnikele ja heliloo- jatele. Samas on ka lühivä- vaade Julius Oengo eluteest ja loomingust (lk. 152—153). Raamatus on tema loomin- gust avaldatud luuletus «Tah- kuna» (lk. 99—100). Saame veel teada, et see luuletus on ilmunud ka Arvo Mägi koostatud koguteoses «Eesti lüürika II» (Lund, 1959, lk. 124—125). Mainitud luuletus on autori ühe kogu nimiluu- letus, välismaal enam trüki- tud, kuid kas ta meil pärast 1926. aastat ilmunud on, ei ole kahjuks mulle teada. Tooksin seepärast jõulist mereluuletusest näitena ühe salmi:

Äkki haugatab hüljes,
õudne ja üksik kui Tahkuna,
see otsegu
kurtumma kurquhül
on õõnes, jube ja võik,
millest tarud nina
jahmatab kõik.
Uhkelt külmal ja
libedal ajujäl
seisab habemik hüljes,
sünoe ja üksik kui Tahkuna.

Eestlastest sotsiaaldemok- raatide aialett «Side» Rootsis, mis ilmus kord kvartalis, avaldab juba pikemat aega rütmilist jutustust «Üle At- landi».

Peale aiakirjanduses ja oma pere keskel mälestamise on Oengo iuubeleid suuremal või vähemal määral tähistanud ka

kultuuri- ja haridustöötajad. Üks suuremaid ettevõtmisi oli kirjaniku 70. sünniaastapäeva tähistamine Vasalemma koo- lis. Ürituse eestvedajaks oli tollane koolidirektor Selma Uustalu. Üsna laialt tähistati tänavu märtsis nii Hiiu maal. Vasalemmas kui ka aialette- des kirjaniku 90. sünniaasta- päeva.

Vasalemma kooli. Muinsus- kaitse Seltsi ja kultuurimi- nisteeriumi ühise ettevõtmise- na avati kirjaniku kodumaal Vasalemmas 17. oktoobril 1987 mälestustahvel. Sellel on tekst: «Vasalemma kooliõpetaja ja lastekirjaniku J. Oengo (Oen- go) viimane kodu. (Ehitatud 1929.)»

Kultuuriministeerium tahtis, et tekst kivitahvil oleks ka vene keeles, kuid omaksed ei nõustunud. Mälestustahvi avamisel kõneles aialoolane Mart Laar. Vasalemma kooli õpilased esitasid montaaži Julius Oengo loomingust.

Samas koduaia tagaääres metsaveerel mändide all on perekonna püha paik, kivi tekstiga «Valgma pere viima- ne kodu». Siin puhkavad ko- dumullas tütreid Illi, Aime ja Aave ning Aave poeg Maar. Samasse on perekonna poolt pandud mälestuskivi ka Ju- lius Oengole.

Kirjaniku mälestuse austami- ne on vaieldamatult elava sõnaga meenutamine. Üks, kes sel alal suurt tööd tei- nud, on Hariuma Keskra- matukogu metoodik Mall Aun- ver. Ta koostas juba 1989. aastal masinakirjas 20-lehe- küelise ettekande «J. Oro panus laste lugemisvara loo- misel» ja on sellega palju esinenud. Mall Aunver annab Oengo eluteest küll tagasi- hoidliku ülevaate, kuid väga tänuväärne on kirjandus- muuseumi materialide põhjal koostatud nimekiri J. Oro lasteraamatutest ning aiakir- ias «Laste Rõõm» ilmunud lasteitutustest ja näidenditest. Täiskasvanuile kirjutatud ning lasteluuletet neis nimekir- iades ei ole. Nagu Lembe Hiedel väidab, polegi tema isa luulelooming täielikult säilinud.

Küllap tunneme kõik oma koolipõlvest peale selliseid laule (esimesed read) nagu «Aknast õue vaatas Mati...», «Laskem, poisid, jalad käia...», «Minu valge hani...», «Tih- seb, tiliseb aisakell...», «Üle lume lagedale...», «Veere, veere, vokitatas...» ine, teadmata nii mõnigi kord, et nende sõnade autor on Julius Oengo.

Lembe Hiedel rääkis, et vii- masel paaril aastal on teda mitmesse kooli oma isast rää- kima kutsutud. Esimesena tu- li niisugune ettepanek paar aastat tagasi Luunia koolist Tartumaal ja sel aastal on mitmes koolis käia tulnud.